

Cultură și Viață

Prin prisma anului Steinhardt, meditația principală la care suntem chemați este aceea a legăturii dintre cultură și viață. Părintele Nicolae Steinhardt a considerat cu entuziasm existența generației trăiriste, căreia însuși i-a aparținut. Steinhardt, Eliade, Cioran, Noica, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Ciorănescu, Anton Dumitriu au fost, desigur, personalități puternice și diferite, exprimând o diversitate de stiluri și opinii, uneori ireconciliabile, dar ceea ce i-a legat este, cum spunea Steinhardt, „indisolubilitatea cuplului viață-cultură” [1]. Cultura este „un imn de laudă adus vieții” [2]. Mai mult decât atât, menirea culturii, după Steinhardt, este să fie una din culminațiile valorii vitale ce s-a supus de bună voie exigențelor spiritului. Pentru a arăta ce a însemnat cultura pentru generația trăiristă, Steinhardt a ales un fragment de poem, considerat exemplar, scris de Ioan Pinte. Poemul face trimitere la o călătorie în sălbăticie neumblată de om: „te duc să bem lapte sălbatic”. Ținta în spațiu a acestei înaintări inițiatice este o vizuină dorită „să fie curată,/ cu iarbă pe margini,/ cu pace la mijloc și poarta deschisă”.

Decodificând mesajul respectiv, Steinhardt a putut vedea în sălbăticie „puterea, cercetarea necruțătoare, îndrăzneala de a spune lucrurilor pe numele lor cel mai adevărat și de a privi fiarele care se ascund sub cele mai variate nume, ori cele mai neutre vocabule” [3]. „Laptele sălbatic” reprezintă hrana dintotdeauna a culturii autentice, care nu se satură să privească viața cu ochii proaspeți, să o străbată ca pe un spațiu virgin, într-o expediție întreprinsă „pe cont propriu”, cu spirit temerar și mai ales cu dorința de a întâlni lucrurile în starea lor liberă, nesupusă sclaviei utilitare. Curăția vizuinii „cu pace la mijloc și poarta deschisă” simbolizează, după Steinhardt, „curăția ordinii formale, fără de care nu există artă și cunoaștere” [4]. În același context, iarba și laptele concentrează sensul dat de „dulceață”, în lipsa căreia, se afirmă, „cultura oricât de rafinată se preface în venin și cucută” [5].

Concluzia acestei interpretări e menită și să atingă una dintre cele mai delicate probleme cu care se confruntă conștiința estetică, aceea a raportului dintre estetic și etic, în ceea ce privește relația artistului cu opera sa. Steinhardt opinează că trebuie făcută o netă deosebire între opera artistului și evenimentele vieții sale. „Ispita de a confunda omul și opera este de multe ori netrebnică și falacioasă” [6]. Biografia nu explică opera. După cum a arătat și Liviu Rusu, creația ia naștere în pofida „scăderilor” omului, nu ca urmare a lor, iar aceste „accidente regretabile”, cum le-a numit Steinhardt, petrecute în viața unui creator, nu „îl justifică în făptura lui făuritoare de frumuseți” [7]. Deși numai în mod aparent, separând în acest fel omul de artist, ne putem întreba: nu este implicit afirmat aici un hiatus între viață și cultură?

Dintr-o perspectivă creștină, problema apare pusă cu totul altfel. Omul căzut s-a separat de omul originar, și trăiește în consecință o ruptură lăuntrică. E deopotrivă familiar cu și înstrăinat de natura sa paradisiacă. În același timp, e familiar cu și înstrăinat de absurdul existenței cotidiene, cea care a fost subjugară nevoilor celor mai penibile și e înghițită de moarte. Între imaginarul creator, generator de noutate, și senzația inertă, prea puțin reflexivă, se cascadează distanța calitativă dintre fericiri și nevoi.

Orice artist transfigurează imaginea realității, tinde să vadă altfel și să vadă o altfel de existență. Amintind cuvintele lui Benedetto Croce, care opunea ideii unor critici că „poezia ar fi creația de frumusețe, dar nu ar semnifica nimic” tocmai „transfigurarea sentimentului” în asemănare cu priveliștea Schimbării la Față a Domnului, când „a strălucit fața Lui ca soarele și veșmintele I s-au făcut albe ca zăpada” (Mt. 17, 2) [8], părintele Nicolae Steinhardt lămurește că arta, deși rămâne, în cadrul materiei, o formă a întrupării, „nu poate apărea și nu poate fi decât prin depășirea materiei prime și deplina ei ridicare la niveluri energetice incomparabile celor pe care le oferă mediul înconjurător brut” [9], încât „realitatea se face altceva, iar frumusețea (...) nu poate să nu dea viață, splendoare și absolută noutate unor existențe” [10].

Trăirismul a crezut în posibilitatea culturii de a fi un alt ochi, un alt organ pentru receptarea dinlăuntru a vieții. „Eliade și contemporanii săi aveau față de cultură și de toate aspectele ei (chiar

și cele mai mărunte) o atitudine integratoare, pentru că în ea se cuprindea capacitatea de a iubi, a admira, a lupta, a vorbi deschis, a disprețui fățaria și formulele prefabricate, a întâmpina viața cu acel contradictoriu sentiment al încântării și neliniștii care poate sta, mai degrabă decât orice altceva, la temelia actului cultural” [11]. Legătura dintre cultură și libertate poate fi explicată prin menirea ființei umane așa cum creștinismul a înțeles-o și Steinhardt a precizat-o, care este „înduhovnicirea întregului cosmos” [12]. Astfel, natura se conjugă în chip tainic cu cultura.

Capacitatea de receptivitate față de chemarea la dialog, față de prezența umană, față de puterea harului divin, îi aparține existenței în ansamblul ei, în mic și în mare, începând cu cel mai mic fir de iarbă. Aceasta reprezintă pentru artist o intuiție de natură nedeterministă și, mai mult, în măsură să depășească determinismul, să facă neputincioase legile impersonale ale determinismului, după care existența „există pentru nimeni” și, ca atare, rămâne ceva de reperat strict cantitativ, nesolicitând empatia eului poetic. Așa cum vede Steinhardt lucrurile, eul poetic acționează legic prin empatie. Chiar și atunci când scrie o poezie a înstrăinării, un autor se manifestă prin aceasta reflexiv în raport cu atitudinea umană, nu cu existența în sine. Cel pus în chestiune e primordial și prioritar sentimentul înstrăinării, care poate naște monștri, nebunie, prin falsificarea imaginii.

Poezia ne face părtași întotdeauna la aventura unui sentiment, la consecințele incalculabile ale sugestiei în raport cu realitatea. Omul e responsabil de ceea ce se petrece în univers, sună concluzia părintelui Steinhardt. Recunoscute fiind acestea, vedem deja schițate punțile de legătură între arta și știința actuală, ambele propulsate de simțul posibilului și de intuiția paradoxală a indeterminismului, o intuiție fecundă, în orice caz, pentru o filosofie deschisă spre problematica spirituală.

„Pildele de paradoxii” dovedesc, după Steinhardt, „atingerea de către știință a unor straturi profunde, pătrunderea în adâncuri, în subterana universului, precum și dubla hotărâre a lingvisticii și logisticii de a obține printr-un efort comun posibilitatea constituirii – provizorie, desigur – a unei exprimări coerente, dar antinomice și paradoxale, a realității (...). Așa trebuie, cred, tălmăcite și paradoxiile dogmatice, a căror vrere e să păstreze misterului toată intensitatea sa” [13].

Note:

[1] Nicolae Steinhardt, „O convorbire între viață și cărți”, în: „Primejdia Mărturisirii”, ed. Dacia, 1993, p. 13.

[2] Idem.

[3] Ibid., p. 16.

[4] Idem.

[5] Idem.

[6] Idem.

[7] Idem.

[8] Nicolae Steinhardt, „Incertitudini literare”, Mănăstirea Rohia & Polirom, 2012, p. 91.

[9] Ibid., p. 94.

[10] Ibid., p. 95.

[11] Nicolae Steinhardt, „Ziua întâi”, în „Primejdia mărturisirii”, p. 24.

[12] Ibid., p. 28.

[13] Nicolae Steinhardt, „Cunoașterea: luciferică ori paradisiacă?”, în „Prin alții spre sine”, ed. Eminescu, 1988, pp. 120-121.

Florin Caragiu

(text publicat în revista "Ramuri", nr. 7/2010)